

Haringtrekken

KEES HANA.

Ter geruststelling van wie het werkwoord haringtrekken niet mocht kennen: het heeft niets uitstaande met palingtrekken, de wrede „sport” waaraan de Amsterdamse politie op 25 en 26 juli 1886 in de Jordaan bloedig een eind heeft gemaakt tijdens het beruchte palingoproer. Maar zoals het palingtrekken gelukkig al lang verleden tijd kan worden genoemd, zo is het haringtrekken dit helaas. Sedert een jaar of dertig en als gevolg van een grote verandering (= verarming) van onze fauna, die zich heeft gemanifesteerd na het leggen van de Afsluitdijk.

Nu we in deze lente zo ongeveer de dertigste gedenktag van de laatste haringtrek „vieren”, zou ik de ingewijden met behulp van wat foto's uit de late jaren dertig graag nog eens herinneren aan het aloude bedrijf — en de niet-ingewijden iets vertellen over hetgeen er toen op sommige stranden te beleven viel. Een belangrijke plaats van handeling was altijd De Dijk (van Den Helder). Dáár lag stevast het eerste begin. Bij de groepjes oude zeelieden en vissers die er naar het oordeel van onvakkundige buitenstaanders „zomaar stonden te staan”, stijf van het baai en de truien onder hun korte, ook al niet zo soepele bonkers. Zij hoorden bij het decor van de prachtige slanke vletten met hun diepe zeeg, door simpele kaapstanders met vierlopers hoog tegen de dijkstenen opgesjord. En er ontging deze mannen weinig of niets van wat er in zee gebeurde.

Vandaar dat er in april of mei maar heel even een paar spits driehoekige rugvinnen met een beetje boegschuim ergens ver weg boven water hoefden te schieten om in zo'n over het algemeen zwijgzaam gezelschap één enkel magisch woord te laten vallen: Haring-

katjes. Waarna het gezelschap rustig maar beslist op huis aan trok. Haringkatjes, dat zijn — vertaald in gewoon Nederlands — Tuimelaars. En wanneer in het voorjaar deze Tuimelaars in de zeegaten verschenen dan was er iets voor hen te halen. In dit geval één van de diersoorten die het na het dichten van de Afsluitdijk op 28 mei 1932 nog maar weinige jaren hebben uitgehouden, te weten de Zuiderzeeharing. In afwijking van de destijds beroemde Zuiderzeebot behoorde hij tot een duidelijk te onderkennen ras. Hij werd niet zo groot als de Haringen van de Noordzee en gemiddeld had hij één wervel minder (55,5 tegen 56,5 bij de Noordzeeharing).

Eeuwenlang moet hij iedere lente in onnoemelijke hoeveelheden de kom van de oude Zuiderzee zijn binnengekomen om er te paaien. En hij is er zeer trouw gevangen; soms zodanig dat je hem niet al te ver van de kust nog voor bijna niets kon kopen. Maar voordat de vangsten in de Zuiderzee royaal begonnen te worden, hadden de haringtrekkers dikwijls al het nodige binnen. De kijkers van De Dijk gingen waarschuwen in hun schilderachtige woonbuurt, de Oude Helder. En dan volgde de actie verrassend snel! Tegen de vlotten in de Buitenhaven, ergens in de buurt van de Gelderland of de Utrecht (dierbare herinneringen aan onze Marine van voorheen), daar lagen al een paar grote haringvletten bijna ree; compleet met riemen, mast en zeilen. Alleen de zegen moest er nog in en voor iedere man een haam en een hoos. Indrukwekkend schoei- sel, zo'n haringhoos, bestaande uit een zware vetleren broek-tot-onder-de-oksels annex laarzen — en om het geval wat veiliger

Fig. 1. *Slanke vletten en een oude kaapstander aan De Dijk.*

(maar niet direct handzamer!) te maken in de zolen nog flinke plakken lood.

Dit alles lag al piekfijn klaar in de boet (= schuur) van de vletschipper. Hoe hij op het eerste alarm zijn mannetjes zo snel bij elkaar haalde wist je nooit, maar in minder dan geen tijd waren en de vissers en hun gerei aan boord. Waarna er op de eerste de beste late eb werd gevaren, onverschillig of die nu overdag of 's nachts viel. Tenzij het water „vuurde”, want dan kon je beter te kooi blijven. De zegen zou dan immers als een lichtend gordijn in zee komen te hangen, en geen Haring die zich in de buurt van iets zo abnormaals zou wagen.

Tot goed begrip van dat varen mag wel even worden gezegd dat er nooit een motor aan is te pas gekomen. Het was varen zoals deze nazaten van wijlen Dorus Rijkers c.s. het van vader en grootvader hadden geleerd, op de riemen en bij een mooie gelegenheid ook wel op het zeil. Maar vooral in het roeien waren ze meesters, de haringtrekkers. Vroeger waren er elke voorzomer roeiwedstrijden tegen de Marine. Die werden zonder uitzondering door de vissersploegen gewonnen — en ten-

slotte maar afgeschaft.

Deze kunstenaars met de vlet waren intussen vrijbuiters van het zuiverste (zee)water. Kérels — dit in de eerste plaats! — die veel liever in volle vrijheid leefden van uitermate wisselende inkomsten en die al scharrelend het jaar doorkwamen, dan zich te laten strikken voor een „net” baantje. Om u hiervan een voorbeeld te geven: bij die vissers was er één bijgenaamd Jan Klaassen, die er na het haringtrekken met een kiekkast op uit trok om blikken portretjes te maken op de kermissen, vervolgens ging scharenslepen, daarna in turf en kachelhoutjes handelde, tussendoor misschien eens „een konijntje uit het duin haalde” en tot besluit de komst van de haringscholen weer afwachtte met behulp van zijn trekharmonica, wat vooral in Amsterdam niet onaardig opbracht. Maar als er een schip in nood was en er moest worden „opgestapt” op de reddingboot, waren zij er altijd bij. Intens levende, felle, maar niet altijd even beheerste lieden. Getuige het feit dat er in vroeger jaren wel veldslagen zijn geleverd tussen concurrerende haringploegen — op de zeer harde vuist. En dat ook het

mes wel eens is getrokken. Om de hozen van een vijandige ploeg bij de hielen open te snijden; waarna zelfs de beste schoenmaker ze niet meer waterdicht kon krijgen.

Maar intussen zijn we de haven uitgeroeid en in de stroom gekomen. De mast staat in het zaadhout, zeil en fok zijn gezet en nu gaat het geruisloos „op een achtereppetje” naar de Texelse wal. Als de vlet schurend op het zand is gelopen, laten drie man (twee vissers en één fotograaf) zich heel behoedzaam overboord zakken. Zo voorzichtig mogelijk waden ze naar het droge, de vissers met het landeind van de zegen. Het moet alles zo stil mogelijk, want de Zuiderzeeharing is als goede Haring een bijzonder schuw visje. Hij mag dan geen waarschuwingsapparaat in de vorm van een zijstreek met toebehoren bezitten, zijn zwemblaas is zijn grote verklikker. Want deze zwemblaas heeft van achteren een uitmonding in of dichtbij de anus, maar er zijn ook twee fijne uitlopers naar voren die rechtstreeks met zijn gehoororgaan in verbinding staan. Een en ander stelt hem in staat om elk gerucht, iedere drukverandering onmiddellijk waar te nemen — en er bliksemsnel op te reageren.

Stilte dus ook bij het afduwen van de vlet om de zegen te gaan uitroeien. Er wordt ook een speciaal stukje roeitechniek gedemonstreerd bij dit werk. Heel langzaam en zó, dat de riemen in het water nauwelijks enig geluid lijken te maken. Het roer is al voor het wegvaren uit de vingerlingen genomen en behoedzaam vieren nu schipper en uitkijk het honderden meters lange net uit. De grondpees met zijn rolletjes lood zinkt natuurlijk meteen, maar het bovensim blijft aan de oppervlakte zichtbaar als een steeds langer wordende en zich sierlijk weer naar de wal buigende kurkenlijn. En zo komt de zegen als een formidabel stuk hekwerk in zee te staan; een hek met in het midden de wijde uitstulping van de kuil.

Wanneer de vlet met het zee-eind aan wal is, begint het trekken. Zwaar werk. Elke visser heeft een haam schuin voor zijn borst, een brede leren band, verbonden aan een eindje lijn met een simpele wartel. Deze wartel wordt om het „eind” (het trektouw van de zegen) geslagen en dan is de verbinding zo vast dat je er met je hele gewicht hangend aan kunt trekken. Maar door het dunne lijntje even te laten verslappen en de wartel te

Fig. 2. Uitvaren in de vroege morgen.

Fig. 3-6. *Begin van de trek; rechts de twee mannen van het landeind. De trek in volle gang. Tegen het eind van de trek. De kuil is „rond”.*

rug te draaien, heb je hem ook zó weer los. Telkens loopt degene die trekkend het hoogst op de wal is gekomen een eind zee in om daar zijn haam opnieuw vast te slaan en mee te trekken. De hele beweging van al die samenwerkende mannen doet me even denken aan de „golvende” manier waarop een zeester zijn zuigvoetjes gebruikt bij het open-trekken van een mossel. Telkens komen er verse en toch dezelfde krachten in het ge-weer.

Tot eindelijk de beide einden van het net vlak naast elkaar liggen — want de mannen van het land- en het zee-eind zijn al werkend naar elkaar toe gekomen. Nu zijn er nog maar kleine openingen tussen het net en de bodem. Maar hierdoorheen zou de Haring toch nog kunnen vluchten. Dit is dus het moment om te gaan gebruik maken van de grote geluidgevoeligheid van de vissen. Eén van de trekkers waadt daarom met zoveel mogelijk misbaar tussen de beide nethelften het water in. En daar gaat hij staan schoppen en trappen van jewelste (hetgeen niet meevalt in haringhozen met loden zolen). Maar de Haring moet schrikken, naar buiten vluchten en de kuil inzwemmen.

Eindelijk komt nu de zegen rond, zoals dat heet. Het meeste viswant ligt werkeloos op het zand en in het zeer ondiepe water. De kuil is helemaal boven de oppervlakte met zijn rand en de mannen staan er in een kring omheen. Een afgesloten vijvertje. Ach, en voordat de Afsluitdijk er was, leek het soms alsof er binnen zo'n kuil één grote klont leven zat. Van duizenden Haringen die zo tegen elkaar opdrongen „dat ze bulten in het water maakten” om met de schipper te spreken. Dan moest na een dag trekken drie, vier keer heen en weer worden gevaren om alles aan de afslag te krijgen. Dan was er ook dikwijls flink wat Fint en Elft bij de vangst. Nú maar krap drie tal Haring uit de eerste trek (een tal is 220 stuks) en een klein lidje (= kistje) Fint.

Zo ging het en zo was het, nog maar dertig jaar geleden. Misschien wilt u me vergeven dat ik het grotendeels in de tegenwoordige tijd heb verteld — de herinnering was te sterk om haar in het verleden te situeren. Maar toch: de Zuiderzeeharing komt nooit meer onze zeegaten in. Zij is voltooid verleden tijd geworden.

De Drutense Waarden als vogelgebied

L. M. J. VAN DEN BERGH.

Langs de Waal ligt tussen de dorpen Druten en Beneden-Leeuwen een zeer uitgestrekt en fraai gevormd uiterwaardgebied, de „Drutense Waarden”.

Nu liggen er langs onze grootste rivier natuurlijk veel van dergelijke uiterwaarden zodat dit op zich zelf niets bijzonders is. Door verschillende omstandigheden wijken de Drutense Waarden echter nogal af van andere gebieden in het stroombed van de Waal, waardoor we hier broedvogelsoorten aantreffen die elders doorgaans ontbreken.

Zo is er een oude rivierstrang welke zeer breed is en waarvan de oevers met een weelderige moerasvegetatie zijn begroeid. Bij het dorp Beneden-Leeuwen staat deze strang nog in open verbinding met de rivier waardoor de waterstand er nogal eens sterk kan wisselen. De meeste strangen langs de Waal zijn door een afdamming van de rivier gescheiden. Halverwege de strang, bij het dorpje Boven-Leeuwen, staat evenwel een gemaal waardoor het oostelijk gedeelte niet meer onder directe invloed van de rivier staat.